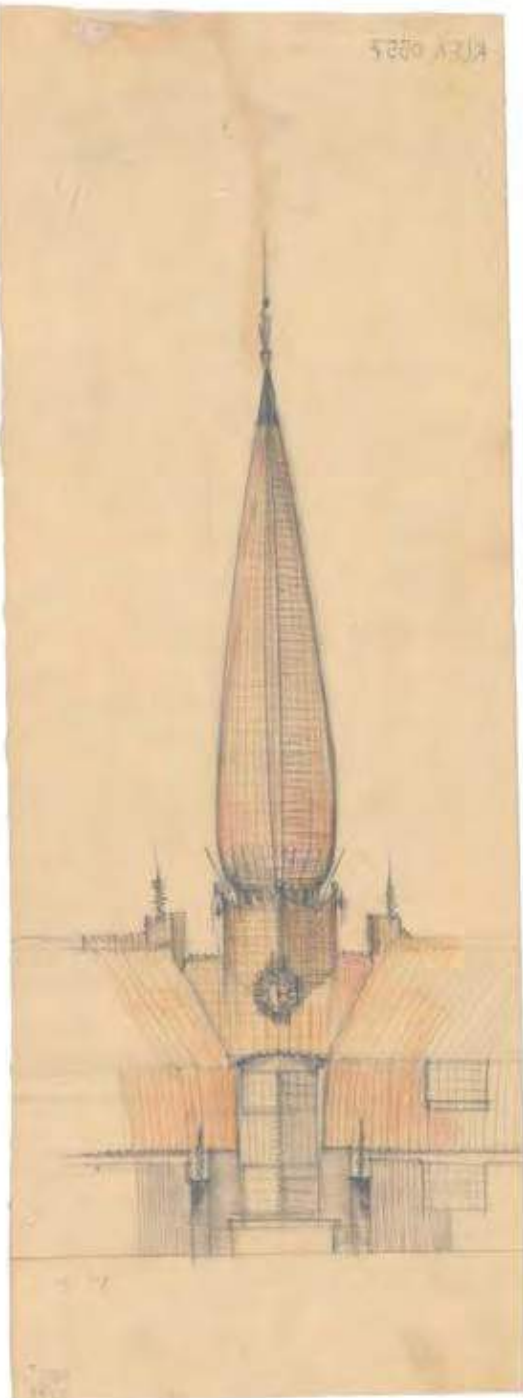

**INDONESIAN ART, CULTURES AND
RELIGION IN THE ARCHITECTURE AND
DESIGN OF THE AMSTERDAM SCHOOL IN
THE LATE COLONIAL ERA, 1910-1935**

Left: Drawing of the tower of 'Het Schip', 1917-1921. HNI.
 Centre: Portrait of Michel de Klerk by Henk Meijer, 1921.
 Right: of Eduard Cuyper with apprentices, amongst whom are Michel de Klerk, Piet Kramer and Joan van der Mey.

COLONIALISM, CONTACT, DISPLAY & KNOWLEDGE PRODUCTION

Left: Radio Kootwijk, Apeldoorn, 1922.

Right: Radio Malabar, Bandung, 1925. NMVW.

Ter herinnering aan 13 April 1906.

Eduard Cuypers

Alex. Bratsch
STADSWERKMEESTER
AMSTERDAM

Left: Studio Eduard Cuypers, 1906. HNI.

Right: Magazine published by the studio of Ed. Cuypers, *Het Nederlandsche en Ned. Indische Huis Oud & Nieuw*, later *Nederlandsch-Indie Oud & Nieuw*. MHS.

Javasche Bank in Yogyakarta by Eduard Cuypers, 1915.

West-Javaanse Handelsmaatschappij (WEVA) in Jakarta by Eduard Cuypers en Henri Estourgie, 1921.

Article in *Het Ned. and Ned. Indisch Huis Oud & Nieuw* about Javanse crafts by Djajadiningrat, 1910. MHS.

Chris Lebeau, Noto Soeroto, 1919. He was editor at Cuyper's magazine. MHS.

Chris Lebeau, portraits of Soewardi (later Ki Hadjar Dewantara) and Soertatinah, 1919. MHS and SMA.

Chris Lebeau, 1912. Picture by B. Zweers. UBL.

Soewardi, pamphlet 'Djika saja Nederlander...', 1913. UBL.

□ □ □ DE TJANTRIKDANS □ □ □
IN DEN TJANTRIK (EEN DIENAAR EN TEvens LEERLING VAN EEN WIJSGEER, DIE IN WOUD-HERMITAGE EEN HEILIG LEVEN LEIDT) WORDT VERPERSOONLIJKT HET LEVEN, DAT NOG VOL IS VAN DARTELHEID EN GUITIGHEID EN ZICH OM DIEPZINNIGE DINGEN NIET BEKOMMERT

DE DANS EN HET TOONEEL DER JAVANEN DOOR SOEWARDI SURYA NINGRAT

Ik heb me wel eens afgevraagd, welken indruk het op de Hollanders maakt, dat een groep Javaansche studenten in het land hunner overheersers met ijver en moed propaganda maken voor hun nationale kunst. Ik heb ook vele eens mijn ooren te luisteren gelegd, en ik hoorde een verscheidenheid van meeningen. De een vindt de kunst der Javanen wel aardig maar primitief en... koppelt aan dit oordeel een gedachte vast, welke de verhouding tusschen Indië en Nederland raakt. Een ander zegt diezelfde kunst heel mooi te vinden en... voelt grooten trots in zich, omdat die kunst inheemsch is in het land, waar het rood-wit-en-blauw een drietal eeuwen heeft gewapperd. Een derde staat verbaasd, en... schaamt zich, als hij tot de realiteit is teruggekomen en merkt, dat hij behoort tot het vreemde volk, dat daar op Java over zulke geboren kunstenaars regeert.

En wij, leden van „Langen-Drijo“, lachen heimelijk om die verscheidenheid der appreciatie. En wij verheugen ons er in, dat wij van intellectueel Nederland de aandacht op ons hebben kunnen vestigen. Want dat is ons doel, waaraan ons streven is gewijd. Hoe het oordeel luidt is een tweede vraag: voorloopig zij het ons te doen, door cultuur-historische demonstraties te toonen, dat wij ons volk zien als een Volk, dat vast besloten is zijn eigen leven uit te leven.

Wanneer ik de dans- en de tooneelkunst der Javanen in één adem noem, geschiedt dat niet toevallig. Zien wij in ons nationale tooneel de plaats, waar verschillende

EEN POSE UIT DEN TJANTRIKDANS, WAARIN DE JEUGDIGE DARTELHEID EN ZORGELOOSHEID DOOR RHYTHMISCH-PLASTISCHE FIGUREN WORDEN UITGEBEELD □ □

andere kunsten in een harmonische verhouding tot een synthetisch geheel samenkomen, in het bijzonder is bij het Javaansche volk de danskunst een dochter van het tooneel, in welk geval onder tooneel moet worden verstaan dat tooneel, waarbij menschen als dramatis personae optreden. Men heeft ten aanzien van het Javaansche tooneel met name onderscheid te maken tusschen drie scherp van elkaar gescheiden soorten der tooneeltechniek, waarvan de grenzen evenwel niet samenvallen met die der toebehoorende repertoires.

In de eerste plaats bezitten wij een tooneel, waarbij de handelende personen door poppen worden voorgesteld, welk tooneel weder in twee hoofdsorten voorkomen: het wayang- of schimmen-tooneel en het marionettenspel.

HET SCHIMMENTOONEEL
Het wayangtooneel, waarvan de techniek hierin bestaat, dat door middel van een lichtbron en een wit projectiedoek de schaduwen van fijn uitgesneden en rijkbeschilderde platte lederen poppen te voorschijn worden gebracht, staat bij de Javanen niet alleen als kunst, maar ook als een religieus spel het meest in aanzien. Vooral de Wayang-Poerwo, waarvan het repertoire ontleend is aan de twee bekende Indische klassieken Ramayana en Mahabharata, geldt bij het Javaansche volk als een religieus-artistisch tooneel, dat steeds geschitterd heeft buiten alle gedachte aan school, richting en tijd. Dit oudste Javaansche tooneel moet reeds lang vóór de komst der Hindoes op Java bekend zijn. In de 11de eeuw n. Chr., in welke periode de roemruchtige koning Air Langga op Java regeerde, was het wayangspel reeds een populair tooneel, dat niet veel van het tegen-

STILLE ACTIE VAN PRABOE, KELONO'S BROEDER, DIE DEN VERLIEFDE KONING SMEET ZICH TE MATIGEN IN DIENS DOLZINNIGE UITINGEN □ □ □

woordige verschildte en dus reeds op een hoogen trap stond. Hierop nu heeft Dr. Hazeu, tot heden de meest deskundige kenner van het Javaansche tooneel, zijn meening gegrond, dat minstens eenige eeuwen vóór Air Langga's regeering het wayangspel bekend moet zijn. Dat in het vóór-hindoesche tijdperk het wayang-drama animistisch was, ligt voor de hand, wanneer men bedenkt, dat tot heden ten dage de animistische gedachte de grondslag vormt van het Javaansch-religieuze leven. Ook nu zijn er nog oudere tooneelstukken, welke niet rechtstreeks uit de Indische literatuur afkomstig zijnde, sterk animistisch gekleurd zijn.

Ter onderscheiding van de andere soort van dit wayang- of schimmentoneel zij nog even vermeld, dat tot de Wayang-Poerwo drie groepen van tooneelstukken behoren: de animistisch-gekleurde, de epische Ramayana- en Mahabharata-stukken en de nieuwere door Javaansche dramaturgen verlichte verhalen.

De tweede soort van het wayang-silhuettentoneel is de minder bekende Wayang-Gedok, die slechts in zijn repertoire en in de voor de begeleiding vereischte muziek van de voorgaande verschilt. Hebben we gezien, dat bij de Wayang-Poerwo het drama geheel gewijd is aan godsdienst en wijsbegeerte, de Wayang-Gedok ontleent zijn tooneelstukken aan de historisch-romantische literatuur en natuurlijk is hier de Pandji-cyclus de onuitputtelijke bron, die in verschillende kleuren en schakeeringen de geschiedkundige verhalen levert in den vorm van romantische drama's. Wat de muzikale begeleiding betreft hebben wij bij de Wayang-gedok-opvoering de pélok-gamelan, terwijl de muziek voor het Wayang-Poerwo-tooneel in slindroo-tonozetting

DE DEMON, LOEREND OP ZIJN VERMEENDE SLACHTOFFERS

moet zijn. Deze slindroo-muziek met haar eigenaardige vijf-noten-toonladder is veel ouder dan de zeventonige pélok-muziek, die trouwens volgens de onderzoekingen van Soorjo Poetro uit de eerste soort moet zijn ontstaan. HET MARIONETTENSPEL
Als tweede hoofdsort van het tooneel, waarbij de handelende personen door poppen worden voorgesteld, noemde ik reeds het marionettenspel.

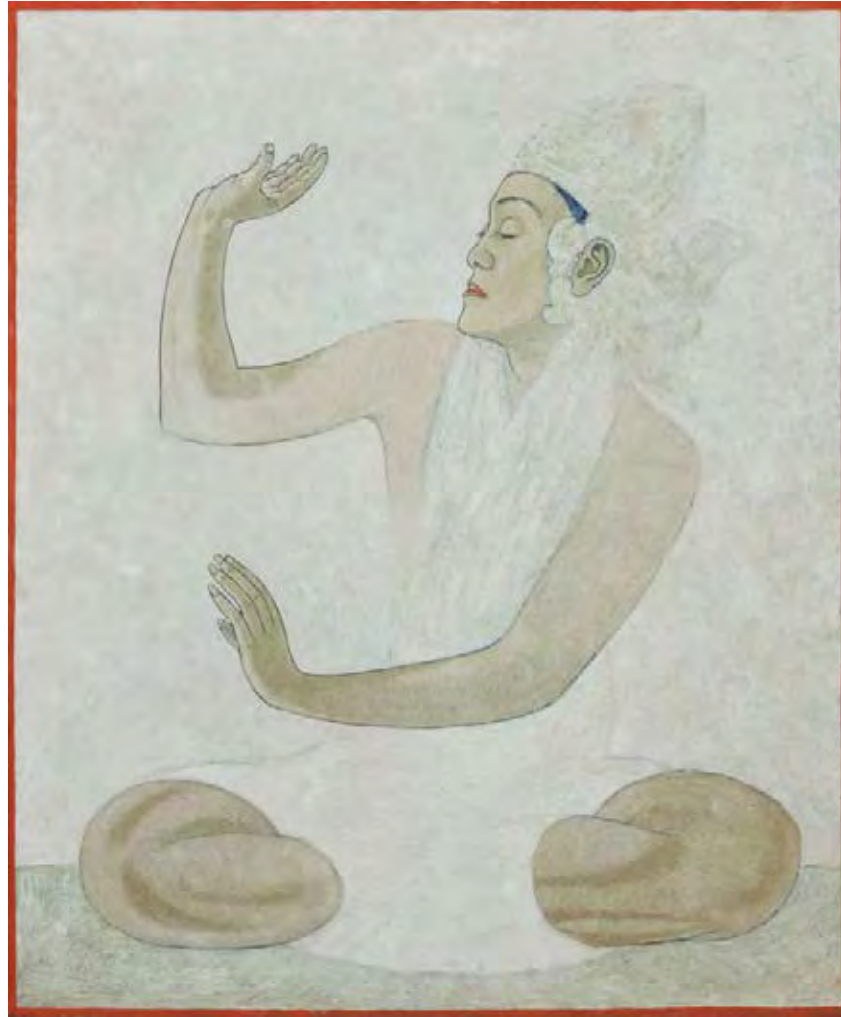
Hier worden niet de schaduwen, maar de poppen als zoodanig vertoond en zeer eigenaardig is het daarom, dat de Javaan ook aan dit tooneel den naam „wayang“ heeft gegeven, welk woord schaduw of schim beteekent. Thans verstaat men onder „wayang“ niets meer of minder dan „het tooneel“, hetgeen straks nader zal blijken.

Men heeft twee soorten van het marionettentoneel: de Wayang-Klitik of W-Karoetjil met de platte, ook rijk in goud en andere kleuren beschilderde houten poppen, welke gelijk de lederen poppen van het reeds beschreven Schimmentoneel alle en profiel zijn uitgesneden en ten tweede de Wayang-Golèk met de echte ronde poppen, die niet alleen geschilderd zijn maar ook met lenden-, borst- of hoofddoeken aangekleed ten tooneele worden opgevoerd. In den regel worden door middel van deze beide tooneeltoestellen historische stukken opgevoerd, die in aard en strekking meestal even romantisch als staatkundig zijn. Daartoe leenen de drama's zich bij uitstek, omdat ze alle spelen in het tijdperk van de meeste politieke woelingen op Java, met name in den tijd van de machtige koningen van Modjopait, toen Java de suprematie had over uitgebreide gebieden van het tegenwoordige „Nederlandsch“-Oost-Indië en in den Mohamedaanschen tijd, toen Modjopait door de „Halve Maan“ al verder en verder naar het Oosten werd verdrongen, om later vasten

Left: Raden Mas Jodjana by Johan Coenraad Altorf, 1920. BVB.

Centre: Raden Mas Jodjana by W.O.J. Nieuwenkamp, 1931. PC.

Right: Raden Mas Jodjana, 1919. MHS.

COLONIAL EXHIBITIONS, COLONIAL COLLECTIONS

Albert Hahn, Poster for Colonial Exhibition Semarang, 1914.

KNIL-expedition in Bali of 1906 and W.O.J. Nieuwenkamp at the beach of Sanur drawing the arrival of the KNIL. Pictures by H. Van Weede. UBL.

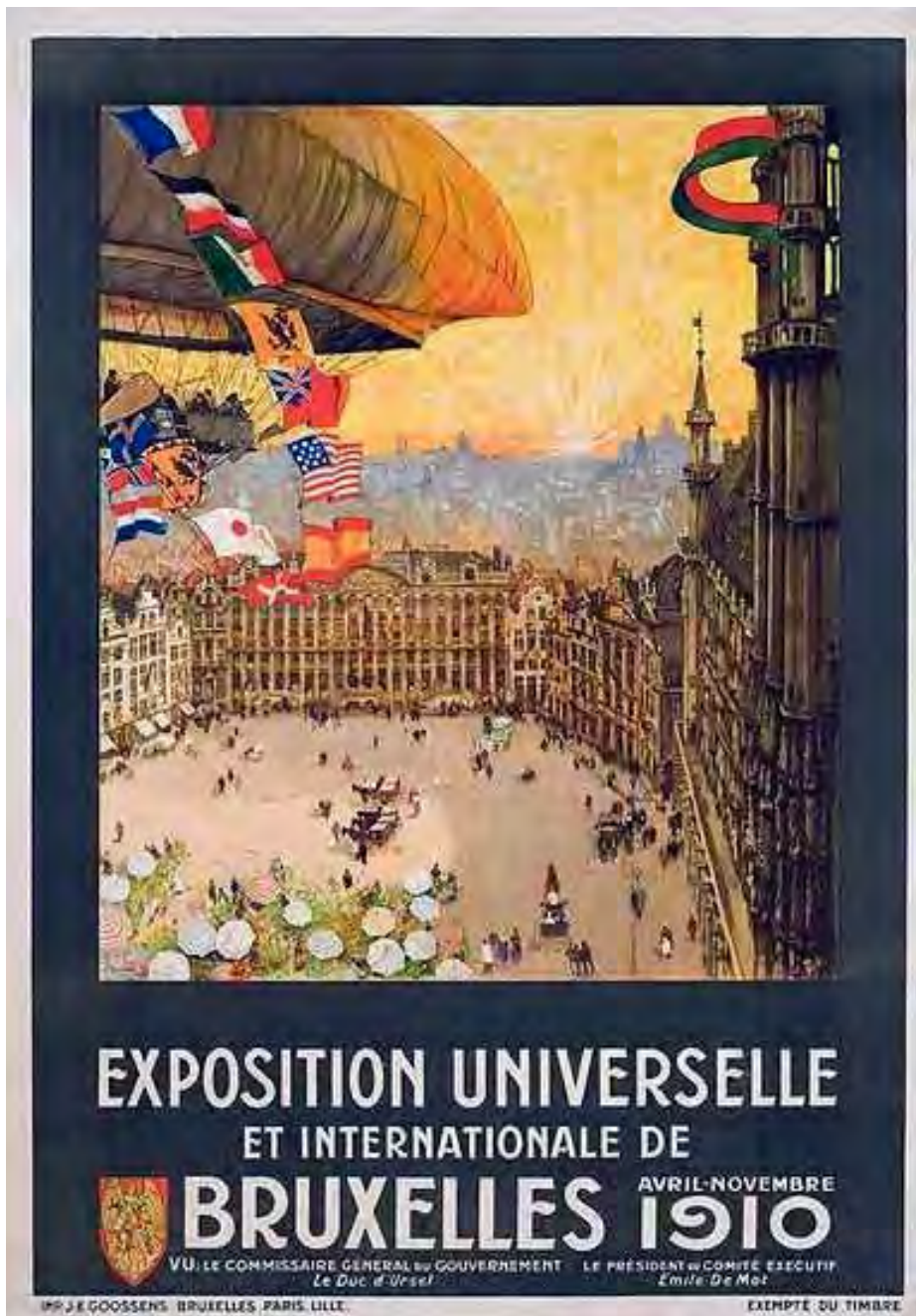
Palace doors of the Puri in Denpasar, presently in the collection of the Ethnographic Museum in Leiden in the Netherlands, taken by Nieuwenkamp during the Bali-expedition. NMVW.

Left: Exhibition 'Old Javanese and Present-day Balinese Hinduism' held in Stedelijk Museum Amsterdam, 1915. NMVW.
 Above: Jan Toorop, study drawing of a Shiva head in Museum Volkenkunde Leiden, undated. RMA.

Javanese and Sumatran craftsmen and women at the Dutch pavilion of the World Exhibition in Brussels, 1910. MHS.

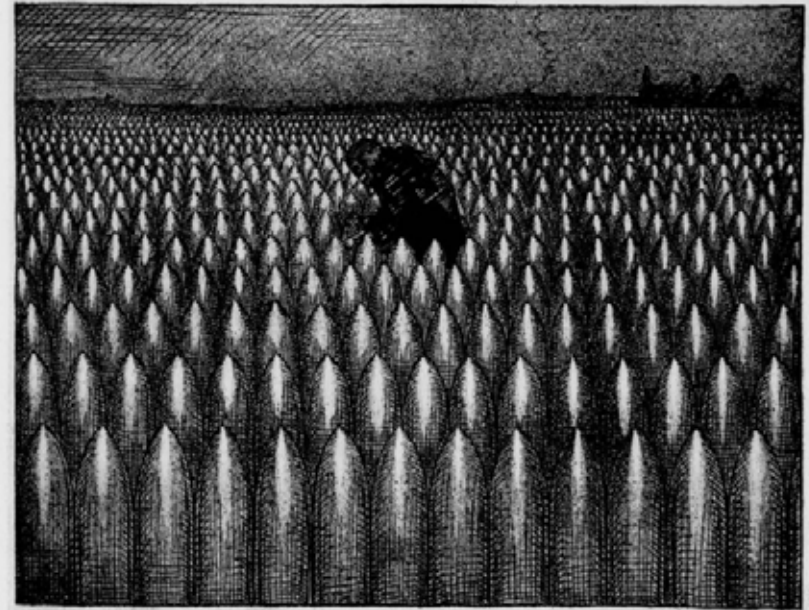
Michel de Klerk, portraits of Ibu Sawyah the weaver and Mas Bajuri the woodcutter, made at the World Exhibition in Brussels, 1910. HNI.

FIRST WORLD WAR IN EUROPE, 1914-1918

AN EXISTENTIAL AND CULTURAL CRISIS

HET KOMENDE VOORJAAR. DE AARDE IN LENTETOOI.

UIT „DE NOTENKRAKER“; JAARGANG 1917

Albert Hahn, cartoons for *De Notenkraaker*, 1917. MHS.

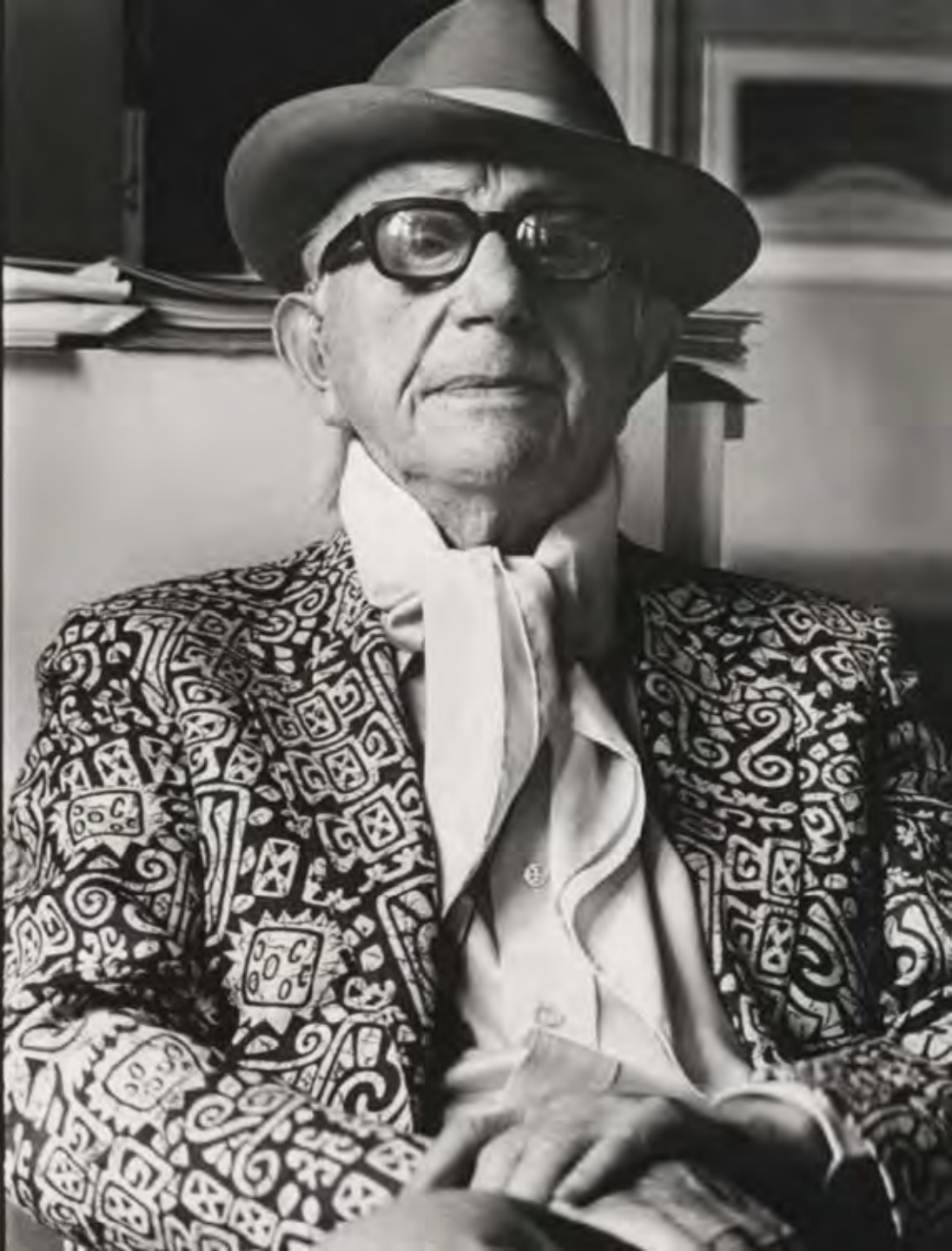

W.O.J. Nieuwenkamp, Temple Entrance in Bali from *Wendingen*, 1919. MHS.

H.P. Berlage, Sketch of Kasiman, Bali, 1923. HNI.

“The thought, that so much natural beauty, so much poetry, is gathered somewhere on this earth among *humans*, makes much of today’s misery bearable.”

– architect H. Th. Wijdeveld about Bali, **1917**

(review in *Architectura* about the exhibition of Gregor Krause’s Bali photos at the Arti et Amicitia Society)

H. Th. Wijdeveld, ca. 1985. Picture by Bert Nienhuis. SA.

Gregor Krause, Bali, 1908-1920.

J.L.M Lauweriks, 1^e edition of *Wendingen*, 1918. MHS.

K.P.C. de Bazel, *Wendingen* volume Eastern Art, 1919. MHS>

Johannes ten Klooster, *Wendingen* volume Hindu-Buddhist sculpture, 1927. MHS.

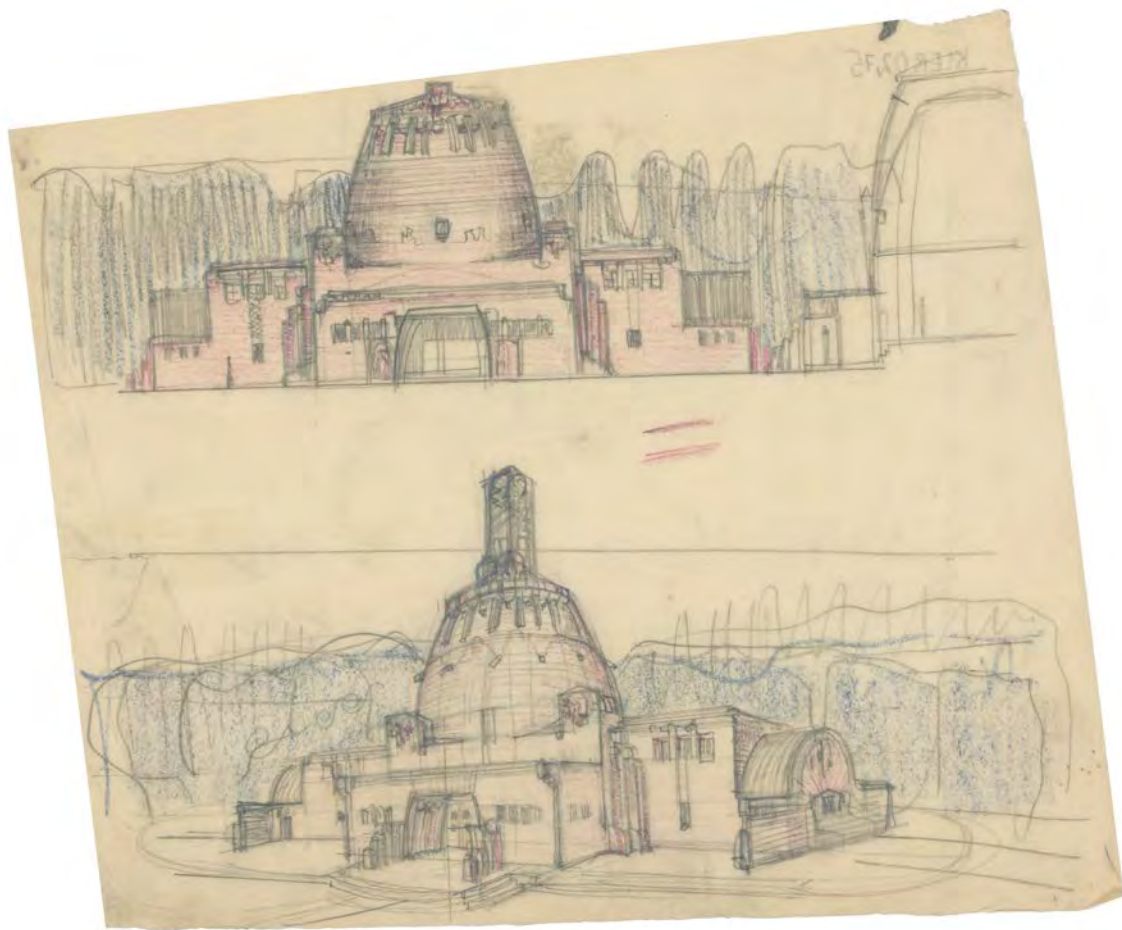

Hokusai, The Wave of Kanagawa, 1831.

TEMPLES, ARCHITECTURE

Michel de Klerk, drawing for a mourning chapel at an urban graveyard, motto "Reincarnation, 1910. HNI.

Stupa's on the Borobudur by Isidor van Kinsbergen, ca, 1880. Large excavation of the Borobuder was finished in 1912. NMVW.

Above: Window of housing block in Amsterdam South by J. Zeitsema, 1921-1923. Picture by Gert-Jan Lobbès.

Centre: Bridge house on bridge 400 by Piet Kramer, 1921. Picture by Gert-Jan Lobbès.

Right: Window on Block Two by Michel De Klerk in Amsterdam West, 1914-1918. Picture by Alice Roegholt.

HNI.

Above: De Dagenraad by Piet Kramer and Michel de Klerk, 1918-1923. Picture by Gert-Jan Lobbes.

Right: Hindu temple of Bahvaneshuar Orissa, India, 11th Century from: *Indische Plastik*, 1911.

Far right: Detail of Block One by Michel de Klerk, 1914-1918. Picture by Gert-Jan Lobbes.

Michel de Klerk, Cooperative flower association 'Bloemenlust', 1920-1922. Verhijfotografie.

Kalpaverksha on the Candi Mendut and the Candi Prambanan, ca. 2000s.

Reliefs from the Borobudur, ca. 750-850. Photographers unknown, ca 1915-1920. UBL.

Applied sculptures by Hendrik van den Eijnde and Hildo Krop on the Shipping House, 1913-1916, by Van dery Mey (lead architect), Kramer and De Klerk. Picture by Gert-Jan Lobbes; Block One by Michel de Klerk, 1913-1915 Picture by Gert-Jan Lobbes; sculpture of a faun on Watergraafsmeerschool, 1926; Rlief for the Local Telephone Service, 1940-1942.

“If a sculpture is done right, you need to be able to see it as pure piece of plaster – only think of the Borobudur.

If you were to release a figure from this relief, you would have a nice and free statue.

The same applies to temples from the Indies and the same must also apply to modern sculpture.”

– sculptor Hildo Krop to his biographer, 1962.

Hildo Krop in his studio, 1910. SA.

VERNACULAR ARCHITECTURE

Left: Toba Batak House, Sumatra, 2000s. Picture by Gert-Jan Lobbes.
Centre: Pitcutre of Karo-Batak architecture in the travelogue of Jan Baanders, 1926. SA.

Kiosk in the Vondelpark in Amsterdam by H.A.J. and J. Baanders, ca. 1920-1930. FMR.

Guillaume La Croix, Building for Shipping Company "Koppe", 1919.
Picture by Gert-Jan Lobbes.

J. Th. Wouters and J.J. Brandes, Villa Schouwenhoek in Wassenaar, 1917-1918; 1928. Picture by Alice Roegholt.

DESIGN, FURNITURE

Left: Michel de Klerk, Table clock, ca. 1914.
Below: Kala on the Candi Singasari, ca. 1901.
Picture by H.L. Leydie Melville. UBL.

Piet Kramer, interiors, ca. 1918-1920. Photo's by Bernard Eilers.

Wayang wong performance, 1923. NMVW.

RELIGION, THEOSOPHY AND SUFISM

Left: Eduard Cuypers in tropical outfit in the Dutch East Indies, 1909. From: Constant van Nispen, *Eduard Cuypers (1859-1927). Architect met een eigen koers*, 2021.
Right: Michel de Klerk, drawing of Ed. Cuypers as buddha or ascetic, 1910. HNI.

The Theosophical Society in Bandung, ca. 1910. NMVW.

< “There is no god superior to truth”

J.L.M. Lauweriks, test print for the cover of *Theosophia*, 1896. HNI.

Piet Kramer's Japanese influences and Universal Soefism:

bringing together Western and Eastern religions

Left: Piet Kramer in Japanese-style clothing, ca. 1930-1940.

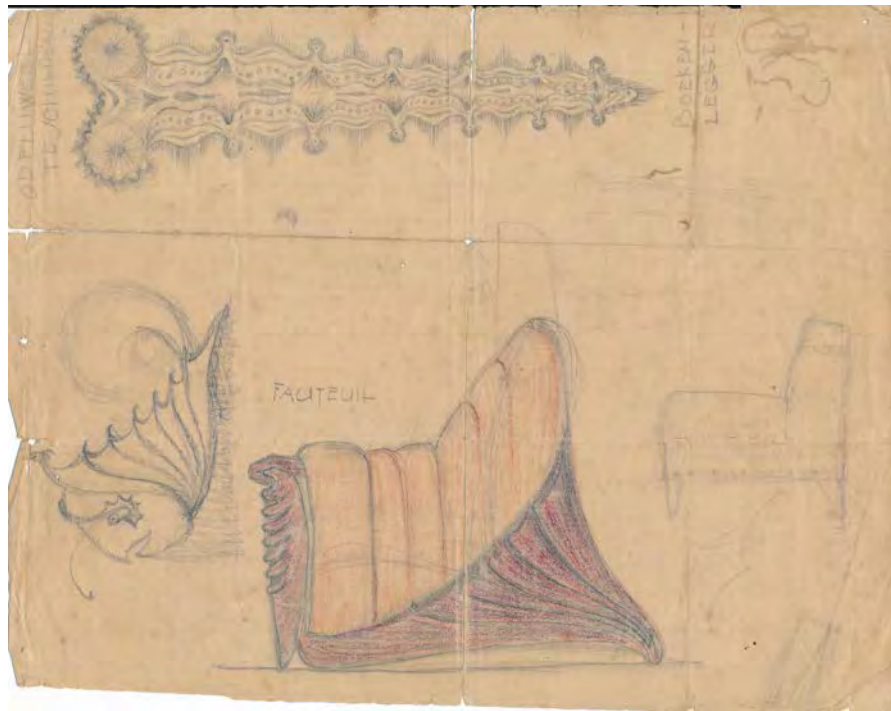
From *Piet Kramer: Bruggenbouwer van de Amsterdamse School*, 2016.

Right: Interior design in Japanese style by Piet Kramer. HNI.

THE AMSTERDAM SCHOOL IN INDONESIA

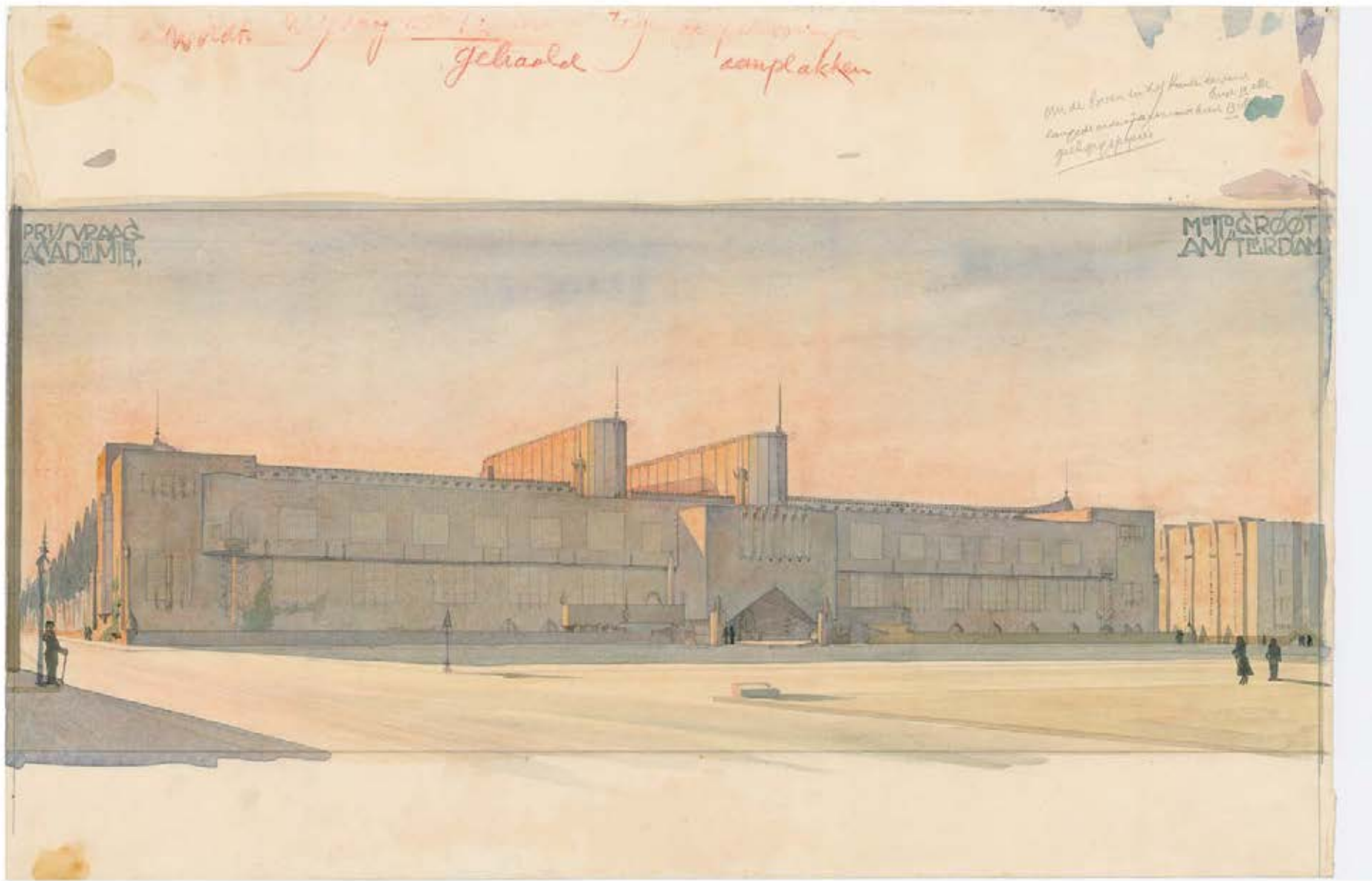

Above: Liem Bwan Tjie, design for an armchair and book marker, ca. 1920. PC.
Below: *Wendingen* edition about shells, 1923. MHS.
Right: Liem Bwan Tjie (left) in the Netherlands, ca. 1911-1925. PC.

LIEM BWAN TJIE

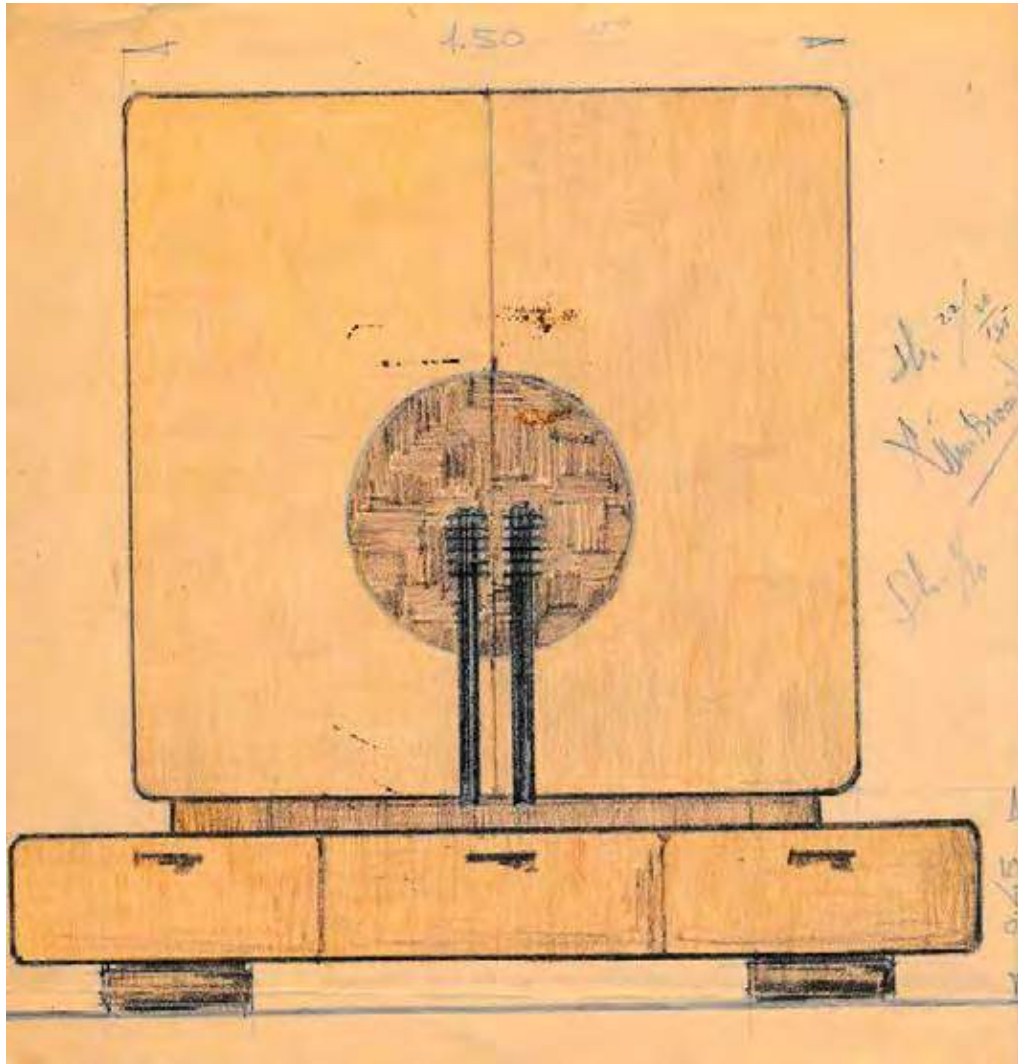

Michel de Klerk in liason with Liem Bwan Tjie, contest design for the National Academy for Visual Arts in Amsterdam, 1917-1918. Awarded 2nd place. HNI.

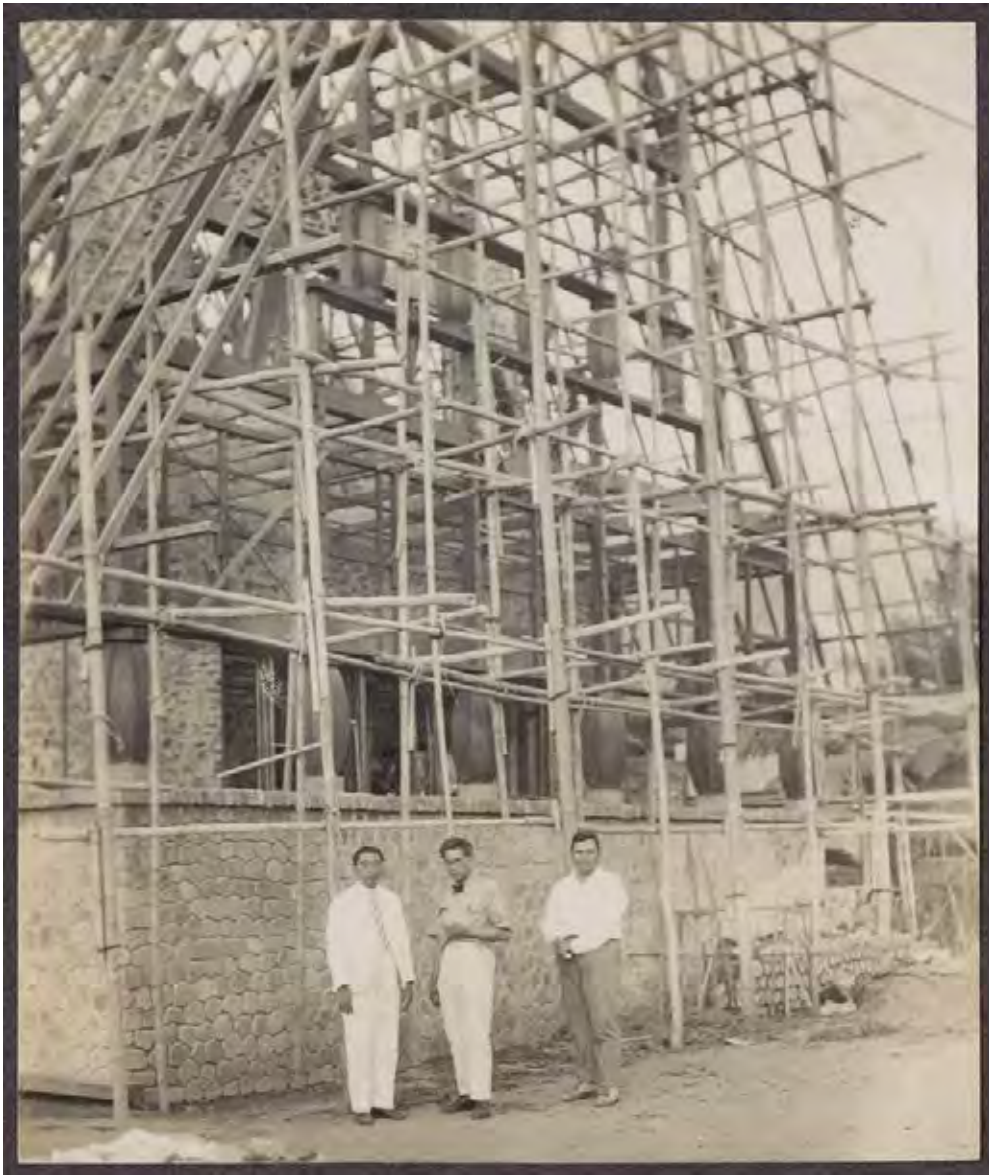

Liem Bwan Tjie, design for a cupboard, ca. 1930. PC.

Liem Bwan Tjie, arm chair and table, ca. 1930. From: *Living in the Amsterdam School*, 2016.

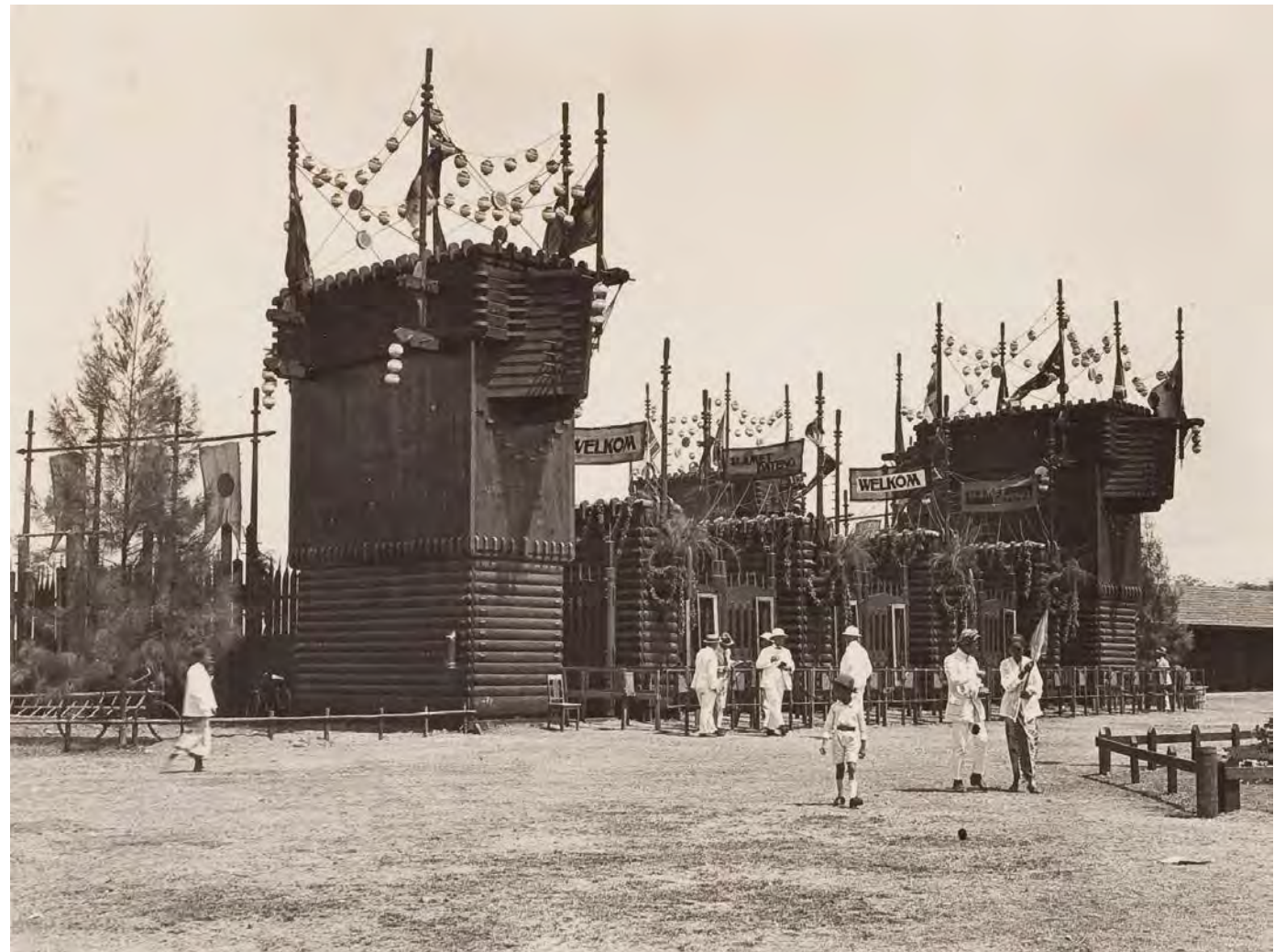

Liem Bwan Tjie, construction of villa for Kwik Tjien Gwan in Tawangmangu, 1934. HNI.

Liem Bwan Tjie, House for Han Tiau Tjong in Semarang, 1932. HNI.

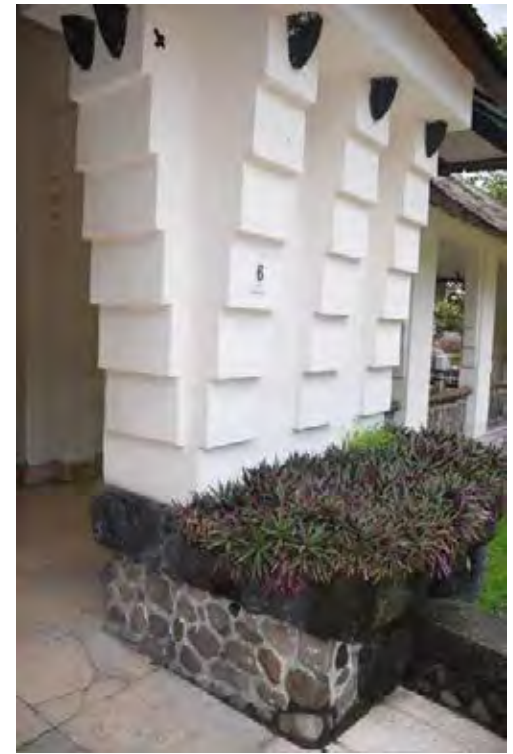
Left: Cosman Citroen, Gubeng bridge Surabaya, 1924. HNI.
Right: Cosman Citroen, Annual Fair Surabaya, 1925. UBL.

COSMAN CITROEN

Job & Sprey, house for an agent of the Javasche Bank in Surabaya, 1921. Pictures by Obbe Norbruis.

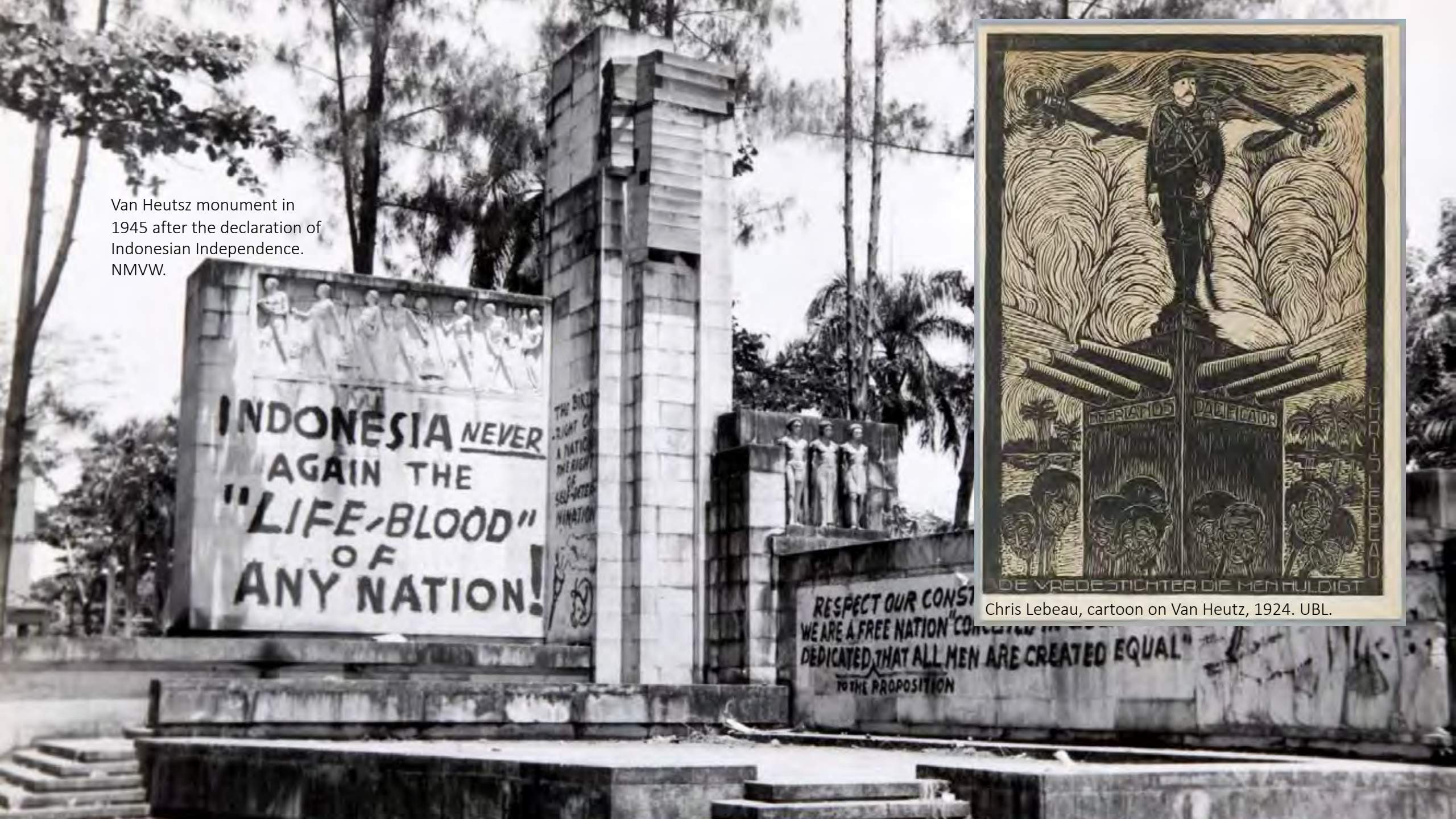
Plow of builders of the Van Heutsz

Willem Dudok and Hendrik van den Eijnde, Van Heutsz monument in Batavia, 1932.
NMVW

Van Heutsz monument in
1945 after the declaration of
Indonesian Independence.
NMVW.

Chris Lebeau, cartoon on Van Heutz, 1924. UBL.

**INDONESIAN ART, CULTURES AND
RELIGION IN THE ARCHITECTURE AND
DESIGN OF THE AMSTERDAM SCHOOL IN
THE LATE COLONIAL ERA, 1910-1935**

AMSTERDAMSE SCHOOL MUSEUM

HET SCHIP

Archives and collections

MHS = Museum Het Schip, Amsterdam.

HNI = Het Nieuwe Instituut, Rotterdam.

NMVW = National Museum for World Cultures, Amsterdam, Leiden, Berg-en-Dal.

UBL = University Libraries Leiden, Leiden.

RMA = Rijksmuseum, Amsterdam.

FMR = Photography Museum, Rotterdam.

SA = City Archives, Amsterdam.

BVB = Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam.

SMA = Stedelijk Museum, Amsterdam.

PC = Private collection.

Museum Het Schip has attempted to retrieve all information regarding copy rights of images in this presentation. If you think your copy rights have not been considered, please contact Museum Het Schip: info@hetschip.nl.